

Fondok és gyűjtemények a Román Országos Levéltár csíkszeredai kirendeltségének kezelésében 7. Csík-, Gyergyó- és Kászonszék levéltára (II.)

Az *Örökségünk* legutóbbi számában már volt szó a széki székek kialakulásáról, a fontosabb széki intézményekről és tisztségviselőkről, illetve a csíkszeredai levéltár egyik legértékesebb fondjáról, *Csíkszék iratairól (1563–1876)*. Ezt a levéltár munkatársai a Csík Rajoni Néptanáctól való 1965. évi átvétel követően, az egykori széki irattár ránk maradt anyagának nagyobbik, több mint 46 folyómétert kitevő részéből alakították ki, a maradék, több mint 10 folyóméternyi iratanyagot pedig négy további fondba rendezték:

- Felcsíkszék (1656–1849)
- Alcsíkszék (1624–1849)
- Gyergyószék (1607–1851)
- Kászonszék (1651–1846)

Legutóbb arról is írtam, hogy mely tényezők okozták a széki iratanyag megfogyatkozását. Azon körülménynél fogva, hogy a széki hivatalok évszázadokig nem rendelkeztek állandó székhellyel, és nem állt rendelkezésre „*alkalmatos kőépület*” az irattár őrzésére, a dokumentumok számtalan alkalommal kiszolgáltatott helyzetbe kerültek. A bizonytalan tárolási feltételekhez járult továbbá az a gyakorlat, hogy a már elintézett ügyek iratai a (fő)tisztek személyes vagy családi irattárába kerültek, így az egykori széki irattár igencsak hiányosan maradt ránk.

Jelen írásban következzen a többi széki fond iratanyagának ismertetése, illetve egy intézménytörténeti érdekesség, néhány részlet egy, a széki levéltár elhelyezésére vonatkozó 1804. évi hivatali levelezésből.

Felcsíkszék iratai (1656–1849)

Az iratanyagot rendező levéltárosok a fondot alkotó 1242 irattári egységet két állagba csoportosították:

Egyedi iratok (1656–1849)

A kronologikusan rendezett, darabonként leltározott anyagban megtaláljuk a közigazgatási eljárás jellegzetes irattípusait (átiratok, körlevelek, kimutatások, jelentések, főkormányzéki és királybírói rendeletek, panaszbeadványok, kérvények), továbbá az igazságszolgáltatási mechanizmus által létrehozott iratokat (tanúvallomások, peres ügyek iratai), illetve jogbiztosító iratokat (határjárású jegyzőkönyvek, végrendeletek, zálogleveleket, egyezséglevelek, osztályleveleket, adásvételi és haszonbérleti szerződések), de magánlevelezést is.

Protokollumok (1693–1845)

Az állag kiemelkedő jelentőségű darabjai a felcsíkszéki törvényszék jegyzőkönyvei az 1693–1845 közötti időszakból, amelyek ugyan hiányosan maradtak ránk, mégis igazi kincsesbányát jelentenek a Felcsík XVIII. századi társadalomtörténete iránt érdeklődőknek. A Protokollumok között találjuk továbbá a felcsíkszéki adószedők számadáskönyveit (1715–1742), a katonaságnak végzett szolgáltatások számadáskönyveit (1737–1747) és az 1754. évi adóösszeírás jegyzékeit.

F 28 Felcsíkszék iratai (évkör: 1656–1849, mennyiség: 2,05 fm., leltárszám: 12, magyar és latin nyelvű iratok).

Alcsíkszék iratai (1624–1849)

Mind a rendezési elv, mind az irattípusok tekintetében nagy hasonlóságot mutat a fentebb ismertetett Felcsíkszék irataival. A fondot alkotó 1807 irattári egység ezen esetben is két állagot alkot:

Egyedi iratok (1632–1849)

A darabonként rendezett iratanyagban számos hely-, család- és gazdaságtörténeti csemegét talál az érdeklődő: zálog- és osztályleveleket, végrendeleteket, tanúvallomásokat, adásvételi és haszonbérleti szerződéseket, adóösszeírásokat, peres iratokat, továbbá fejedelmi parancsleveleket, főkormányzéki és királybírói rendeleteket, átiratokat, körleveleket.

*A csíksomlyói ferences kolostor
és a kegytemplom szobán forgó részlete*

Protokollumok (1624–1844)

Az állag legértékesebb egységei ezen esetben is a hiányosan fennmaradt törvényszéki jegyzőkönyvek (1632–1823), amelyeket a peres ügyek nyilvántartói (1624–1691 és 1829–1844), illetve névmutatók (1637–1685) egészítenek ki. Ugyanitt találhatóak az 1723. évi adóösszeírás néhány alcsíki falura vonatkozó jegyzékei is.

F 29 Alcsíkszék iratai (évkör: 1624–1849, mennyiség: 2,40 fm., leltárszámok: 13, 665, magyar és latin nyelvű iratok).

Gyergyószék iratai (1607–1851)

A fond 3637 irattári egysége három állagot képez:

Rendeletek és jelentések (1707–1848)

Az állag zömét a Gubernium és a szék közötti hivatali levelezés darabjai,

azaz főkormány-széki rendeletek, leiratok, parancslevelek, illetve az ezekre fogalmazott széki jelentések, felterjesztések teszik ki. Az iratanyagot Mikó Mihály gyergyói alkirálybíró 1848. május 22-én a szárhegyi ferences kolostorban helyezte letétbe. Az akkor leltárba vett 5777 iratból csupán 2564 darab maradt meg, amelyeket utóbb kronologikusan rendeztek.

Protokollumok (1607–1851)

A jegyzőkönyvek közül érdemes kiemelni a szárhegyi ferences kolostorba 1848-ban letétbe helyezett iratok leltárkönyvét, a szárhegyi gr. Lázár-birtok számadáskönyveit (1807–1816, 1846–1847), továbbá a gyergyószéki törvényszék jegyzőkönyveinek hiányosan fennmaradt nyilvántartóit (1607–1848). Itt találhatóak a gyergyószéki adófelügyelők számadáskönyvei (1714–1755) is.

Vegey iratok (Varia, 1686–1849)

Ezen állagba kerültek azon Gyergyószékre vonatkozó iratok, amelyek nem kerültek be az 1848. évi leltárkönyvbe. Az iratok darabonként vannak leltározva és kronologikusan rendezve. Számos helytörténeti jelentőségű irat található közöttük: pl. a Steinville és Rabutin generálisok csapatai által végzett pusztítások ügyében fogalmazott panaszevelével 1702-ből, számos tanúkihallgatás, végrendelet,

adásvételi és haszonbérleti szerződés, több adóösszeírás, egy 1765. évi nemesösszeírás, továbbá guberniumi és királybírói rendeletek, jelentések, peres iratok.

F 26 Gyergyószék iratai (évkör: 1607–1851, mennyiség: 5,60 fm., leltárszámok: 9, 10, 664, magyar, latin és német nyelvű iratok).

A széki tisztség elnökségi pecsétjének vörös viaszlenyomata 1869-ből (felirata: CSÍKSZÉK* TISZTSÉGE* ELNÖKSÉGE; mérete: 33x33 mm)¹ A szerző felvételei

Kászonszék iratai (1651–1846)

A mindössze 53 irattári egységből (7 regiszter, 46 egyedi irat) álló fond-töredék iratai dara-bonként vannak leltározva és kronologikusan rendezve. A regiszterek közül figyelmet érdemelnek a törvényszéki határozatok hiányosan ránk maradt jegyzőkönyvei (1756–1843) és egy, a katonaság fenntartási költségeiről vezetett széki pénztári napló (1728–1743). Az egyedi iratok között leginkább peres, illetve jogbiztosító iratokat találunk: törvényszéki jegyzőkönyveket, tanúvallomásokat, jelentéseket, illetve haszonbérleti és adásvételi szerződéseket, zálogleveleket.

F 62 Kászonszék iratai (évkör: 1651-1846, mennyiség: 0,30 fm., leltárszám: 60, magyar, latin és német nyelvű iratok).

A csíki levéltárügy történetére vonatkozóan értékes adalékokkal szolgál az a néhány irat, amely a Gubernium és

Csik-, Gyergyó- és Kászsónszék pecsétjének papírfelzetes viaszlenyomata 1871-ből (felirata: KÉT CSÍK GYERGYÓ ÉS KÁSZON SZÉKELY SZÉKEK PECSÉTJE; mérete: 38x33 mm)³

Csík-szék elöljáróinak a széki levéltár elhelyezése ügyében 1804-ben folytatott levelezéséből fennmaradt.²

Az iratcsomó első darabja egy guberniumi leirat, amely Kolozsváron kelt 1804. március 27-én. Az aláírók, br. Michael Bruckenthal főkormánybiztos tanácsos és Bisztray József titkár, Gáll Áron ferences tartományfőnök kérelmére hivatkozva, intézkedéseket sürgetnek csík-szentdomokosi Sándor Mihály főkirálybírótól a csík-somlyói kolostorban őrzött széki levéltár ügyében, amelynek helyzete a templomépítés miatt bizonytalanra vált. Másolatban megküldik Gáll Áron tartományfőnök Vajdahunyadon, 1804. március 7-én kelt és a Guberniumhoz intézett kérelmét is, melyben a ferences elöljáró szükségesnek látja a levéltár egy másik épületben való elhelyezését.

Megvan Sándor Mihály főkirálybíró Guberniumhoz írt jelentésének fogalmazványa is, melyet érdemesnek tartok közölni, nem csupán veretes nyelvzete, hanem intézménytörténeti jelentősége miatt is:

„A Felső Királyi Fő Igazgató Tanátshoz, Szenttamás, 15-a Junii 1804.

A kormányom alatt lévő Nemes Székek archivumának a Szent Ferenc Szerzete Csík Somlyói Klostorból másuvá léendő alkalmas el helyheztetése iránt e folyó Esztendő Mártius 27-dikén 2572. szám alatt költ Kegyelmes Parantsolattyára a Felső Királyi Fő Igazgató Tanátsnak alázatosan jelentem, hogy itten egyik székben is oly alkalmas köépület tellyességgel nem tanálhattam, a hol az Archivumnak bátorságos tartását csak remélhetni is lehetne, s következésképpen annak nevezetesen tűz által könnyen történhető el károsodásából következő felette nagy számadás terhe alá magamot nem akarván hozni, azon Archivumot a Conventből ki nem költöztethetem, de szükség se hozza aztot magával, mivel igaz ugyan, hogy a Pater Provincialis által emlegetett építéshez már hozzá is fogtak, és a melly szobába mostan vagyon az Archivum, annak meg kell bomlani, de vagyon azon kívül elegendő annyi számú üres szoba, hogy a Szerzetnek minden rövidsége nélkül el lehet az Archivumot helyheztetni, s talán meg is tilteti magát a Pater Provincialis e részben mozdított kérésével,

minthogy a publicumtól vévén élelmeket a szerzetesek, még örvendeni kellene, hogy avagy tsak ennyiben az azért tartozó háládatosságoknak jelét bizonyithatták, s még pedig minden károk nélkül. Úgy véllem, hogy ha azon egy szobáért, mellyben az Archivumnak mindaddig amíg Praetorium építtethetik⁴ [lap kiszakadva] kellett maradni, a Felső Királyi Fő Igazgató Tanáts méltóztatik esztendőnként valami jutalmat kegyelmesen rendelni, mellyet magam is bátorodom alázatosan kérni, úgy a Pater Provincialisnak is e részben tett kívánsága nem fog meg újítatni, melly móddal a Nemes Székeknek a Leveles Tárban lévő kintse se jó egy fa épületben való béköltöztetés által egész veszedelembbe. Ennek eképpen való létét tartozó kötelességem szerént alázatosan jelentvén, mély tisztelettel maradok.”

Az ügy az 1804. július 16-án Csík-somlyón tartott székgyűlés alkalmával is napirendre került. A tisztség nevében Kovács Gergely alsíki alkirálybíró és Kovács Ferenc főnótárius küldött jelentést a főkirálybíróknak. Ebből kiderül, hogy „ezen a héten az Archivum mellett is dolgozni, bontani kezdenek a Templom építésére nézve, el bontatván akkor az Archivum felett való fedél is”, azért intézkedéseket sürgetnek a főtisztól a levéltár biztonságos elhelyezését illetően.

Sándor Mihály főkirálybíró taplocai Lázár Ferenc felsíki alkirálybíróhoz e tárgyban kelt utasítását úgyszintén érdemesnek találom közölni:

„Lázár Ferentz Király Bíró Úrnak, Borszék, 22-da Julii 1804.

A Felső Tisztség hozzám tett tudósításából értem a Tisztelendő Pater Franciscanusok Templomának építésére nézve Archivumunknak máshová léendő költöztetése szükséges [lap kiszakadva], mellyre nézve a mint a Felső Királyi Guberniumnak is referáltam, lévén a Clastromban más üres és a Tisztelendő Szerzetesek elkerülhető szükségén kívül való szoba is, a Tisztelendő Pater Gvardian ő Attyaságával egyet értve, a Regestrans és Archivarius jelenlétében más Czellában, mellyet a Pater Gvardian ő Attyasága designál, jó móddal költöztessen által Etsém uram, az avégre meg kívántató szükséges embereket oda-rendelvén.”

A széki levéltár tehát 1804-et követően, az évtizedekig húzódó templomépítés alatt is a kolostorban maradt, míg a század közepére elkészült a ferences épületegyüttessel átellenben a kőből épült Székház, amely biztonságos otthont nyújthatott írott örökségünknek.

Bicsok Zoltán levéltáros

1. Román Országos Levéltár csík-szeredai kirendeltsége (CsLt), F 27. Csík-szék iratai – Bizottmánygyűlési jegyzőkönyvek, 1/1869, 59v.

2. CsLt, F 27. Csík-szék iratai, LXXVIII/19.

3. CsLt, F 27. Csík-szék iratai – Bizottmánygyűlési jegyzőkönyvek, 3/1871, 92v.

4. A Pretórium (Székház) végül csak 1828–1841 között épült fel.